

СОЦІАЛЬНА СТРУКТУРА, СОЦІАЛЬНІ ІНСТИТУТИ ТА ПРОЦЕСИ

УДК [316.4:2]:355.322(477)

DOI <https://doi.org/10.24195/spj1561-1264.2025.2.31>**Опанасюк Тетяна Анатоліївна**

кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри політології та міжнародних відносин
Рівненського державного гуманітарного університету
вул. Степана Бандери, 12, Рівне, Україна
orcid.org/0000-0001-8836-4973

Опанасюк Едуард Володимирович

аспірант кафедри філософії,
Рівненського державного гуманітарного університету
вул. Степана Бандери, 12, Рівне, Україна
orcid.org/0009-0008-6593-3393

ДИНАМІКА ДОВІРИ ДО РЕЛІГІЙНИХ ІНСТИТУЦІЙ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ

Стаття присвячена дослідженню динаміки довіри українців до релігійних інституцій у період повномасштабної російсько-української війни. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю осмислення ролі релігійних інституцій у зміцненні суспільної довіри та національної єдності в умовах війни, яка спричинила глибокі соціальні трансформації в українському суспільстві. Автори аналізують зміни в суспільному сприйнятті релігійних організацій, чинники, що впливають на рівень довіри до них, а також окреслюють роль релігійних інституцій у підтриманні національної єдності та морального духу населення.

Метою дослідження є аналіз динаміки довіри до релігійних інституцій України під час війни, виявлення основних чинників зростання або зниження довіри та окреслення соціальної ролі цих інституцій у процесах національної консолідації під час війни.

Методи дослідження: порівняльний аналіз результатів соціологічних опитувань; контент-аналіз публічних виступів, офіційних заяв релігійних лідерів та церков; системний аналіз взаємозв'язку між довірою до інституцій та їх поведінкою в кризовий період.

Результати дослідження. Розглянуто трансформації суспільного ставлення до релігійних організацій як важливих соціальних акторів, здатних відігравати роль джерела моральної підтримки, національної єдності та соціальної згуртованості. Визначено основні фактори, що впливають на зміну рівня довіри до релігійних організацій. На основі даних соціологічних досліджень виявлено регіональні відмінності у ставленні до релігійних інституцій, а також загальні тенденції в зміні їхнього сприйняття. Встановлено, що довіра до релігійних інституцій має тенденцію до зростання за умови їхньої активної громадської позиції, участі в гуманітарній та волонтерській діяльності, а також чіткого дистанціювання від структур, пов'язаних з країною-агресором. Отримані результати дозволяють глибше зрозуміти суспільні очікування щодо релігійних структур у кризових ситуаціях і сприяють формуванню уявлення про перспективи їх подальшого функціонування.

Ключові слова: релігійні інституції, довіра, соціальні зміни, війна, соціальні інститути, консолідація суспільства, соціальна підтримка.

Вступ. В умовах повномасштабної війни соціальні інститути зазнають суттєвого навантаження, що виявляється в необхідності підтвердження їхньої ефективності, легітимності та здатності забезпечувати суспільну згуртованість. Різке загострення безпекової ситуації, зростання соціальної напруги, масові втрати, внутрішня міграція та постійний стан стресу потребують від суспільства

мобілізації ресурсів довіри та солідарності. Одним із ключових елементів інституційної структури виступають релігійні організації, які історично виконують функції духовної підтримки, морально-го орієнту та формування соціальної єдності. Їхній вплив особливо зростає в періоди криз, коли суспільство шукає моральної опори, емоційної підтримки та відповіді на екзистенційні виклики.

Збройна агресія росії проти України поставила релігійні інституції перед вибором: сприяти консолідації суспільства, відповідаючи на його запити й потреби, або втратити суспільну довіру та опинитися в стані маргіналізації. Публічна позиція церков щодо війни, їхня участь у гуманітарній допомозі, підтримка армії, взаємодія з волонтерськими ініціативами, а також дистанціювання або зв'язок із структурами, асоційованими з агресором, безпосередньо впливають на рівень суспільної довіри. Водночас українське релігійне поле є поліконфесійним, що створює додаткові умови для диференційованого сприйняття окремих релігійних організацій.

З огляду на те, що довіра є базовою категорією соціального порядку, її аналіз дозволяє виявити не лише рівень легітимності релігійних інституцій, але й загальні тенденції у суспільному світогляді, ціннісних орієнтаціях та колективних уявленнях про моральний авторитет. У цьому контексті особливої актуальності набуває вивчення динаміки довіри до релігійних інституцій України в умовах повномасштабної війни – з'ясування, які чинники сприяють зростанню чи зниженню цього показника, як змінюється ставлення до різних конфесій у регіональному та загальнонаціональному вимірах, а також, яку роль відіграють релігійні організації в збереженні соціальної стійкості, морального духу та національної єдності.

Актуальність теми зумовлена не лише безпрецедентним характером викликів, які постали перед українським суспільством, а й необхідністю наукового осмислення процесів, що формують сучасний соціокультурний ландшафт України.

Мета та завдання дослідження: проаналізувати динаміку довіри до релігійних інституцій України під час війни, виявити ключові чинники зростання або зниження довіри та окреслити соціальну роль цих інституцій у процесах національної консолідації під час війни.

Методи дослідження. У дослідженні використано комбінований підхід, що включає: порівняльний аналіз результатів соціологічних опитувань; контент-аналіз публічних виступів, офіційних заяв релігійних лідерів та церков; системний аналіз взаємозв'язку між довірою до інституцій та їх поведінкою в кризовий період.

Результати дослідження. У сучасній соціології довіра розглядається як ключовий механізм відтворення соціальних структур і передумова ефективного функціонування інституцій у періоди нестабільності [1, с. 14; 2, с. 5–8]. Зокрема, релігійні інституції, що є складовими громадянського суспільства, виступають важливими агентами моральної стабільності та джерелами колективної ідентичності (3, с. 39; 4, с. 63). Відповідно до концепту соціального капіталу, запропонованого П. Бурд'є та розвинутого Р. Патнемом, релігійні громади мають здатність створювати мережі взаємодовіри, що є основою для мобілізації громад у кризові періоди (5, с. 241–248; 6, с. 17–22). Довіра до релігійних інституцій, як правило, ґрунтується на оцінці їхньої моральної авторитетності, відповідальності перед громадою та готовності до служіння спільному благу (7, с. 115–118). У воєнних умовах ця довіра набуває ще більшої значущості, оскільки суспільство очікує від релігії не лише духовної підтримки, але й конкретних дій – солідарності, допомоги, морального орієнту.

Повномасштабне вторгнення росії в Україну у лютому 2022 р. радикально трансформувало суспільні запити, очікування та оцінки громадянами різних інституцій. Релігійні організації опинилися в умовах підвищеної суспільної уваги, а в окремих випадках – і гострої критики. Особливо це стосується Української православної церкви (УПЦ), яка з початку війни постала в центрі дискусій щодо її зв'язків із Московським патріархатом [8; 9; 10; 11]. Натомість Православна церква України (ПЦУ), а також інші релігійні громади, зокрема протестантські та греко-католицькі, здобули більше позитивного сприйняття завдяки активній участі в гуманітарній підтримці населення, допомозі армії та волонтерстві [12; 13; 14; 15; 16].

Результати опитування, що проводилося соціологічною службою Центру Разумкова з 25 по 31 жовтня 2024 р. показали, що рівень довіри українців до релігійних інституцій зазнав певної динаміки у період з 2022 по 2024 рр. Зокрема, у березні 2022 р. після початку повномасштабної

війни спостерігалось зростання загальної довіри до релігійних організацій (до 63–68%). Проте, вже у 2023–2024 рр. спостерігалась диференціація цього рівня: суттєве зниження довіри до УПЦ та стабілізація або зростання довіри до ПЦУ та інших релігійних громад. Хоча із початком повномасштабної російської агресії частка громадян, які визнавали себе віруючими, зросла з 68% наприкінці 2021 р. до 74% у листопаді 2022 р., але у 2023–2024 рр. вона знижувалась (до 70,5% у 2023р. і 68% у 2024р.). Найвищим рівнем релігійності традиційно характеризувався Захід країни (віруючими себе вважали 85%), найнижчим – Схід (55%) [17].

Згідно з дослідженням Центру Разумкова, на рівень релігійності впливають такі фактори, як стать, вік і місце проживання. Традиційно рівень релігійності є вищим у старших вікових групах порівняно з молодшими (у 2024 р. найменше віруючих серед 18–24-річних – 52%, тоді як в інших вікових групах – від 61% до 76%). 22% опитаних заявили, що після початку повномасштабної війни росії проти України за їхньою самооцінкою, стали більш релігійними і віруючими людьми, ніж були раніше, 4% – менш релігійними і віруючими людьми, ніж до війни, а 69% – що жодних змін у їхньому ставленні до релігії та віри не сталося. Чим старші респонденти, тим більше серед них тих, хто укріпився у вірі – їх частка зростає від 17,5% серед тих, кому менше 25 років, до 26% серед тих, кому більше 60 років [18, с. 4]. При цьому, більшість громадян висловлювали переконання, що релігійна віра не передбачає обов'язкової віросповідної визначеності [18, с. 5].

Вищезазначені результати дослідження, демонструють динамічні зміни у релігійній сфері українського суспільства в контексті повномасштабної війни. Зокрема, зростання рівня довіри до релігійних інституцій у березні 2022 р. (до 63–68%), можна інтерпретувати як реакцію на екзистенційну загрозу: в умовах колективного стресу релігія виконує мобілізаційну та компенсаторну функції, посилюючи відчуття спільності, стабільності й надії. Проте, як бачимо, вже у 2023–2024 рр. ця тенденція трансформується: з одного боку, зростає або стабілізується рівень довіри до ПЦУ та інших незалежних релігійних громад, що асоціюються з національною ідентичністю, з іншого – значно знижується довіра до УПЦ (МП), яка зазнавала репутаційних втрат у зв'язку з підозрами щодо проросійських симпатій частини її духовенства. Показовими є також зміни рівня релігійності: якщо у 2022 р. кількість тих, хто вважає себе віруючим, зросла до 74% (у порівнянні з 68% у 2021 р.), то у наступні роки вона поступово знижувалась – до 70,5% у 2023 р. та 68% у 2024 р. Це свідчить про те, що релігійна активізація, спричинена війною, була частково ситуативною, а згодом поступилася поверненню до стабільнішої (а можливо, й більш секуляризованої) моделі поведінки.

Про зміни у довірі українців до церкви свідчать також результати опитувань Київського міжнародного інституту соціології за 2021–2024 рр.: довіряли Церкві відповідно 51% (2021 р.), 44% (2022 р.), 38% (2023 р.) та 40% (2024 р.). При цьому відповідь «Не довіряю» обрали 24%, 22%, 31% та 26% респондентів відповідно [19].

Зазначені дані демонструють спадну динаміку довіри з ознаками стабілізації в останній рік. На нашу думку, це відображає як реакцію на зовнішньополітичні події, так і внутрішні трансформації в суспільстві, включаючи зростання критичності, очікування прозорості та патріотичної позиції від інституцій. Так, на загальну довіру до церкви як соціального інституту, зокрема, могло вплинути насамперед негативне ставлення до церков, пов'язаних із росією. Також варто відзначити конфлікти навколо релігійної приналежності громад, звинувачення в проросійській діяльності окремих представників духовенства. У 2024 р. показник довіри дещо виріс (з 38% до 40%), а недовіри зменшився (з 31% до 26%), що може свідчити про певну стабілізацію або навіть початок відновлення довіри.

Результати соціологічного опитування, що проводилося соціологічною службою Центру Разумкова з 28 лютого по 6 березня 2025 р. показали, що серед державних та суспільних інститутів найчастіше українці довіряють Збройним Силам України (93,5% опитаних), Державній службі з надзвичайних ситуацій (85,5%), добровольчим загонам (85,5%), волонтерським організаціям (80%), Національній гвардії України (79%), Державній прикордонній службі (74%), Церкві (65%) [20]. Ці дані також засвідчують поступове відновлення довіри українців до Церкви (у вересні 2024 р. рівень довіри складав 62,5%) [18, с.10].

Зміцнення довіри до церкви у березні 2025 р. є багатофакторним процесом, що відображає зміну соціального запиту на духовну підтримку. Зокрема, формування подібних тенденцій зумовлюється рядом факторів, серед яких варто виокремити наступні.

По-перше, часткове зростання довіри може бути зумовлене адаптацією суспільства до реалій воєнного часу, коли зростає потреба у стабільності, моральній підтримці та ціннісних орієнтирах. За таких обставин церква як соціальний інститут, що історично виконує функцію духовного консолідатора, може знову стати актуальною, особливо для тих верств населення, для яких релігія залишається значущою.

По-друге, зростання довіри може відображати активні зусилля окремих церковних інституцій щодо публічного дистанціювання від проросійської риторики, а також демонстрацію проукраїнської, патріотичної позиції. У цьому контексті показовими є інформаційні кампанії, гуманітарна діяльність, підтримка військових та ВПО, що формують позитивне сприйняття церкви в очах суспільства.

По-третє, варто враховувати й фактор соціальної втоми від негативного інформаційного фону, зокрема навколо скандалів, пов'язаних із проросійською діяльністю окремих представників духовенства. Імовірно, частина населення прагне відновлення довіри до релігійного інституту як до морального авторитету, що сприяє переосмисленню власних оцінок і більш стриманому підходу до критики.

По-четверте, зазначимо певне послаблення інформаційного впливу УПЦ (МП), що виявляється у зниженні довіри населення, переході релігійних громад до ПЦУ, обмеженні медійної активності та зростанні критичних оцінок у публічному просторі. Цьому сприяють також ініціативи державних органів щодо перегляду правового статусу конфесій, пов'язаних із росією, і позбавлення права користування окремими культовими об'єктами [21; 22; 23; 24].

Як показують дані КМІС за період повномасштабної війни релігійна самоідентифікація українців майже не змінилася [25]. Загальний рівень православної самоідентифікації залишається домінантним і становить 70% населення, при цьому 56% опитаних прямо ідентифікують себе з ПЦУ, що становить понад 80% серед усіх православних. Така конфесійна консолідація навколо ПЦУ свідчить про високий рівень її легітимності в суспільстві та зміцнення її ролі як духовного маркера національної єдності. Натомість частка прихильників УПЦ (МП) залишається порівняно низькою (6%) та стабільною у всіх регіонах (5–8%), що може свідчити про обмежений потенціал збереження впливу цієї конфесії в умовах війни та зростання запиту на релігійну автономію від російських центрів впливу.

Звертає на себе увагу наявність регіональних варіацій у релігійній самоідентифікації. Зокрема, з Заходу на Схід країни простежується зростання частки осіб, які ідентифікують себе як «просто православні» – з 6% до 15%. Така тенденція може свідчити як про нерішучість щодо інституційної приналежності, так і про зростання запиту на менш формалізовані форми релігійності. Водночас Захід країни демонструє виразну конфесійну специфіку: 20% мешканців регіону зараховують себе до УГКЦ, тоді як в інших частинах країни цей показник не перевищує 1%, що є результатом історичних і культурних особливостей розвитку релігійної сфери. Також варто відзначити присутність протестантських та інших християнських спільнот, особливо на Сході (11%), що може відображати ширшу релігійну мозаїчність регіону порівняно із іншими частинами країни.

Рівень атеїстичних або нерелігійних ідентичностей коливається залежно від регіону. Найнижчі показники зафіксовано на Заході (7%), де релігійність є найбільш інтегрованою в культурну традицію, тоді як у Центрі (15%) і на Півдні (14%) частка атеїстів є вищою, що може свідчити про вищий ступінь секуляризації та більш урбанізований склад населення.

Таким чином, отримані дані підтверджують, що релігійна ідентичність в Україні зберігає загальнонаціональну сталість, але водночас демонструє регіональну диференціацію як за рівнем конфесійної визначеності, так і за ступенем релігійної інституціоналізації.

Загальні процеси секуляризації та трансформації релігійної свідомості, демонструють також результати опитування дослідницької компанії Gradus Research (квітень 2025 р.) [26]. Перше місце серед конфесій займала ПЦУ (митрополит Епіфаній) – 29% (проти 32%

у 2023 р.). Попри незначне зменшення частки вірян, які асоціюють себе з ПЦУ ця конфесія залишається найбільш чисельною серед респондентів. Це може свідчити про стабільну довіру до ПЦУ як до релігійного інституту, що зумів адаптуватися до умов війни та зберегти свою публічну легітимність.

На другому місці – православні без чіткого розмежування на конфесії – 24% (проти 25% у 2023 р.). Високий відсоток українців, які ідентифікують себе як православні без чіткого зазначення конфесійної приналежності, свідчить про поширення феномену релігійної невизначеності або «позаконфесійного» православ'я, що може бути зумовлено: недовірою до інституціоналізованих форм релігії, розчаруванням у конфесійних структурах, спробами зберегти релігійну ідентичність у більш індивідуалізованій, персоналізованій формі.

Греко-католицьку церкву обрали 8% респондентів (проти 4% у 2023 р.), тоді як ще 8% ідентифікували себе з УПЦ (МП), що є на рівні показника 2023 р. (7%). Частка українців, які не віднесли себе до жодної релігії (атеїсти, агностики), залишився стабільною: 15% у 2025 р. проти 14% у 2023 р.

Значне зростання кількості прихильників УГКЦ може відображати як посилення місійної активності УГКЦ у Центрі та на Сході України, так і зростання запиту на альтернативні релігійні практики, що поєднують східну традицію з універсальним християнським гуманізмом. У контексті війни це також може бути реакцією на потребу в духовній підтримці, яку УГКЦ активно реалізовує через соціальне служіння.

Частка українців, які ідентифікували себе з УПЦ (МП) залишилася майже незмінною (8% у 2025 р. проти 7% у 2023 р.), що може свідчити про збереження відносно сталого ядра прихильників цієї конфесії. Така тенденція демонструє, що навіть в умовах широкого суспільного несприйняття, частина населення зберігає релігійну лояльність на основі особистої традиції, локальної ідентичності або духовної спадкоємності.

Щодо нерелігійного сегменту, спостерігається стабільність частки осіб, які не ідентифікують себе з жодною релігією. Така сталість підтверджує наявність стійких секуляризаційних процесів, характерних для модерного суспільства, де релігія дедалі більше набуває приватного, а не публічного виміру.

Результати наведених досліджень засвідчують, що в умовах війни релігія в українському суспільстві виконує не лише духовну функцію, а й набуває чітко вираженого соціально-політичного змісту, постаючи як символ колективної ідентичності, засіб національного згуртування та маркер громадської довіри. Аналіз емпіричних даних підтверджує тенденцію до переосмислення релігійної ідентичності: віра зберігає значення як ціннісна орієнтація, але все частіше реалізується у формах, менш пов'язаних з інституційною належністю та формалізованими структурами. Спостерігається поступовий перехід від традиційної, ієрархічно організованої моделі релігійності до більш децентралізованої, індивідуалізованої конфігурації, у якій віра дедалі частіше постає як особистий вибір, що не передбачає обов'язкової інституційної належності. Така тенденція персоналізації релігійного досвіду супроводжується вибіркоким ставленням до релігійних організацій, зумовленим як соціальними очікуваннями, так і політичним контекстом. Одночасно спостерігається явище умовної «зворотної секуляризації»: на тлі кризових подій рівень релігійної ідентифікації зростає, однак із часом – у процесі суспільної адаптації – ці показники стабілізуються або знижуються, що вказує на тимчасовий, реактивний характер релігійної мобілізації.

Серед ключових чинників, що впливають на зростання або зниження довіри до релігійних інституцій, варто виокремити:

1. Публічна позиція церков щодо війни та агресора. Одним із найвагоміших чинників у період військових конфліктів є чітка та однозначна позиція релігійних організацій щодо агресора. Громадськість очікує від церков морального лідерства, осуду несправедливості, засудження насильства та підтримки жертв війни. Відсутність виразної позиції або, навпаки, толерантність до агресивних дій значно підриває довіру до інституції. У цьому контексті церква виступає не лише духовним, а й морально-етичним орієнтиром.

2. Рівень участі в гуманітарній та волонтерській діяльності. Конкретні справи – матеріальна підтримка, організація прихистку, медична допомога – стають індикаторами щирості та жертовності інституції. Чим активніше релігійна організація проявляє себе у волонтерському русі, тим вищий рівень довіри з боку суспільства.

3. Прозорість та відкритість до суспільного діалогу. У демократичному суспільстві важливою є прозорість діяльності будь-якої інституції, зокрема релігійної. Відкритість до діалогу, взаємодія з громадянським суспільством, готовність до критики та реформ сприяють формуванню позитивного іміджу. Закритість, бюрократизм та недовіра до ЗМІ чи громадськості, навпаки, сприяють виникненню підозр та втраті авторитету.

4. Інституційна автономія від зовнішньополітичних впливів. Значну роль у формуванні довіри відіграє незалежність релігійної інституції від зовнішніх центрів впливу, особливо якщо йдеться про держави-агресори чи країни з суперечливим ставленням до свободи віросповідання. Підпорядкованість або лояльність до таких центрів сприймається як загроза національній безпеці та викликає серйозні сумніви щодо лояльності до власної держави. Інституційна автономія є запорукою збереження довіри з боку вірян та суспільства загалом.

Таким чином, довіра до релігійних інституцій формується не лише на основі духовних авторитетів, а й крізь призму соціально-політичної поведінки. Публічна позиція щодо війни, участь у гуманітарних ініціативах, прозорість та інституційна незалежність стають ключовими маркерами моральної легітимності церков у сучасному світі. Релігійні інституції відіграють не лише духовну, а й соціально-консолідуючу роль, сприяючи мобілізації суспільства на опір агресії та подолання травм війни.

Висновки. Релігійні інституції в умовах війни не лише зберігають свій соціальний вплив, а й виступають індикатором суспільної довіри та єдності. Їхня здатність адаптуватися до умов кризи, відповідати на запити громадян і відігравати активну інтегративну роль безпосередньо пов'язана з їхньою легітимністю в очах суспільства та потенціалом сприяння національній консолідації.

Трансформація довіри до релігійних інституцій під час війни не є однорідною: вона визначається низкою соціально-політичних, комунікативних та регіональних чинників, що формують нову конфігурацію релігійної легітимності в українському суспільстві. В умовах повномасштабної війни відбувається суттєва переоцінка суспільством ролі та значення релігійних інституцій. Спостерігається загальна тенденція до зростання довіри до тих конфесій, які активно демонструють підтримку українського народу, засуджують агресора та беруть участь у волонтерських та гуманітарних ініціативах.

Динаміка довіри до релігійних інституцій в Україні в умовах війни свідчить про глибокі структурні зрушення в релігійному полі. Підвищення довіри до ПЦУ та УГКЦ є результатом їхньої активної громадянської позиції, волонтерської діяльності, підтримки української армії та чіткої ідентифікації себе як частини українського суспільства. Натомість УПЦ (МП) зазнала кризи довіри, що свідчить про важливість моральної легітимності у воєнний період.

Загалом дані вищезазначених досліджень свідчать про складну й багатовекторну трансформацію релігійної ідентичності в Україні в умовах повномасштабної війни. Вони відображають поєднання тенденцій секуляризації, інституційної кризи, пошуку альтернативних форм духовності та збереження традиційної релігійності як джерела моральної та соціальної підтримки. Такі процеси є характерними для суспільств, що перебувають у стані глибоких соціальних трансформацій і потребують нових форм символічної інтеграції.

Подальше дослідження може бути зосереджене на аналізі довгострокових наслідків війни для релігійних інституцій та їхньої ролі у процесі післявоєнної відбудови України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Luhmann N. Trust and Power. New York : John Wiley & Sons, 1979. 208 p.
2. Giddens A. The Consequences of Modernity. Cambridge : Polity Press, 1990. 186 p.
3. Berger P. The Sacred Canopy: Elements of a Sociological Theory of Religion. Garden City, New York : Doubleday, 1967. 240 p.

4. Casanova J. Public Religions in the Modern World. Chicago and London : University of Chicago Press, 1994. 330 p.
5. Bourdieu P. The Forms of Capital. *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* / edited by J. G. Richardson. New York : Greenwood Press, 1986. Pp. 241–258.
6. Putnam R. D. Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community. New York-London: Simon & Schuster, 2000. 541 p.
7. Norris P., & Inglehart R. Sacred and Secular. Cambridge : Cambridge University Press, 2004. 329 p.
8. Груздєв С. Гучний скандал в УПЦ МП: митрополит отримав російський паспорт і поїхав молитися за мобілізацію до РФ. URL: <https://surl.li/ugydzmz> (дата звернення: 29.04.2025).
9. «Із великої хмари – малий дощ»: у ПЦУ прокоментувала рішення «Собору УПЦ МП». URL: <https://surl.li/nczbf> (дата звернення: 1.05.2025).
10. Тараненко В. Митрополита УПЦ МП, якого забрав до себе Кирило, остаточно засуджено в Україні. URL: <https://surl.li/zilrcf> (дата звернення: 13.05.2025).
11. Шиян О. Священика УПЦ МП затримали за співпрацю з Росією. URL: <https://surl.li/grrlqo> (дата звернення: 3.05.2025).
12. Митрополичий фонд залучив 20 млн. гривень для будівництва житла на Київщині. URL: <https://surl.li/cc/zriinp> (дата звернення: 30.04.2025).
13. «Церква в хаос війни приносить мир і злагоду», – отець Любомир Яворський про теперішню діяльність «Мудрої справи». URL: <https://surl.li/svvnkc> (дата звернення: 30.04.2025).
14. Всеукраїнська Рада Церков і релігійних організацій зустрілася з Президентом України. URL: <https://surl.li/pbgnbm> (дата звернення: 3.05.2025).
15. Українські протестанти в умовах війни: служіння і допомога країні. URL: <https://surl.li/ijbaxc> (дата звернення: 5.05.2025).
16. Три місяці війни. «Церква змінилася: ми говоримо не про абстрактні питання, а про те, як організувати допомогу» – єпископ Кава. URL: <https://credo.pro/2022/05/320505> (дата звернення: 5.05.2025).
17. Рівень релігійності, довіра до Церкви, конфесійний розподіл та міжцерковні відносини в українському суспільстві (жовтень 2024р.). URL: <https://surl.li/dhwscx> (дата звернення: 5.05.2025).
18. Українське суспільство, держава і церква під час війни. Церковно-релігійна ситуація в Україні – 2024: (інформаційні матеріали) / Український центр економічних і політичних досліджень імені О. Разумкова. Київ, 2024. 115 с.
19. Динаміка довіри соціальним інституціям у 2021–2024 роках. URL: <https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1467&page=1> (дата звернення: 5.05.2025).
20. Оцінка ситуації в країні, довіра до соціальних інститутів, політиків, посадовців та громадських діячів, ставлення до виборів під час війни, віра в перемогу (лютий–березень 2025р.). URL: <https://surl.li/quuqnn> (дата звернення: 4.05.2025).
21. Закон України Про захист конституційного ладу у сфері діяльності релігійних організацій. 20.08.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3894-20#Text> (дата звернення: 4.05.2025).
22. Кінша Д. Рада ухвалила закон про заборону релігійних установ, пов'язаних із Росією. URL: <https://surl.li/kpfjrj> (дата звернення: 3.05.2025).
23. Шамайда Т. Закон про заборону РПЦ набрав чинності. Як він працюватиме? URL: <https://surl.li/rbqkts> (дата звернення: 17.05.2025).
24. Науменко М. Кабмін затвердив порядок перевірки фактів використання церков у пропаганді «руського міра». URL: <https://surl.li/gfyocb> (дата звернення: 3.05.2025).
25. Релігійна самоідентифікація українців, ставлення до створення єдиної Православної Церкви та до Закону про заборону окремих релігійних організацій. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1443&page=2> (дата звернення: 6.05.2025).
26. Релігійні переконання та святкування Великодня. URL: <https://gradus.app/uk/open-reports/religious-beliefs-and-easter-celebrations/> (дата звернення: 6.05.2025).

REFERENCES

1. Luhmann, N. (1979). Trust and power. New York : John Wiley & Sons [in English]
2. Giddens, A. (1990). The consequences of modernity. Cambridge : Polity Press [in English]
3. Berger, P. (1967). The sacred canopy: Elements of a sociological theory of religion. Garden City, New York : Doubleday [in English]

4. Casanova, J. (1994). *Public religions in the modern world*. Chicago and London : University of Chicago Press [in English]
5. Bourdieu, P. (1986). *The Forms of Capital. Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* / edited by J. G. Richardson. New York : Greenwood Press [in English]
6. Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. New York-London: Simon & Schuster [in English]
7. Norris, P., & Inglehart, R. (2004). *Sacred and secular*. Cambridge University Press [in English]
8. Hruzdiev, S. (2022). Huchnyi skandal v UPTs MP: mytropolyt otrymav rosiiskyi pasport i poikhav molytysia za mobilizatsiiu do RF [Loud scandal in the UOC MP: the metropolitan received a Russian passport and went to pray for mobilization to the Russian Federation]. URL: <https://surl.li/mrizzw> [in Ukrainian]
9. “Iz velykoi khmary – malyi doshch”: u PTsU prokomentuvala rishennia “Soboru UPTs MP” [“From a big cloud – small rain”: the OCU commented on the decision of the UOC MP Council]. URL: <https://surl.li/cichy> [in Ukrainian]
10. Taranenko, V. (2025). Mytropolita UPTs MP, yakoho zabrav do sebe Kyrylo, ostatochno zasudzheno v Ukraini [The Metropolitan of the UOC MP, whom Kyrylo took to himself, was finally convicted in Ukraine]. URL: <https://surl.li/gdsjql> [in Ukrainian]
11. Shyian, O. (2022). Sviashchenyka UPTs MP zatrymaly za spivpratsiu z Rosiieiu [A priest of the UOC MP was detained for cooperation with Russia]. URL: <https://surl.li/ggnjdb> [in Ukrainian]
12. Mytropolychyi fond zaluchyv 20 mln. hryven dlia budivnytstva zhytla na Kyivshchyni [The Metropolitan Fund attracted 20 mln. hryvnias for housing construction in the Kyiv region]. URL: <https://surl.li/iweqea> [in Ukrainian]
13. “Tserkva v khaos viiny prynosyt myr i zlahodu”, – otets Liubomyr Yavorskyi pro teperishniu diialnist “Mudroi spravy” [“The Church brings peace and harmony to the chaos of war”, said Father Lyubomyr Yavorskyi about the current activities of the Wise Cause]. URL: <https://surl.li/yhlguv> [in Ukrainian]
14. Vseukrainska Rada Tserkov i relihiinykh orhanizatsii zustrilasia z Prezydentom Ukrainy [The All-Ukrainian Council of Churches and Religious Organizations met with the President of Ukraine]. URL: <https://surl.li/jmvlxg> [in Ukrainian]
15. Ukrainski protestanty v umovakh viiny: sluzhinnia i dopomoha kraini [Ukrainian Protestants in the conditions of war: service and help to the country]. URL: <https://surl.li/yixbgy> [in Ukrainian]
16. Try misiatsi viiny. «Tserkva zminylasia: my hovorymo ne pro abstraktni pytannia, a pro te, yak orhanizuvaty dopomohu» – yepyskop Kava [Three months of war. “The Church has changed: we are not talking about abstract issues, but about how to organize help” – Bishop Kava]. URL: <https://credo.pro/2022/05/320505> [in Ukrainian]
17. Riven relihiinosti, dovira do Tserkvy, konfesiinyi rozpodil ta mizhtserkovni vidnosyny v ukrainskomu suspilstvi (zhovten 2024r.) [The level of religiosity, trust in the Church, denominational distribution and inter-church relations in Ukrainian society (October 2024)]. URL: <https://surli.cc/arxsby> [in Ukrainian]
18. Ukrainske suspilstvo, derzhava i tserkva pid chas viiny. Tserkovno-relihiina sytuatsiia v Ukraini – 2024: (informatsiini materialy) [Ukrainian society, the state and the church during the war. Church and religious situation in Ukraine – 2024: (information materials)]. Ukrainskyi tsentr ekonomichnykh i politychnykh doslidzhen imeni O. Razumkova. Kyiv. [in Ukrainian]
19. Dynamika doviry sotsialnym instytutsiiam u 2021–2024 rokakh [Dynamics of trust in social institutions in 2021–2024]. URL: <https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1467&page=1> [in Ukrainian]
20. Otsinka sytuatsii v kraini, dovira do sotsialnykh instytutiv, politykiv, posadovtsiv ta hromadskykh diiachiv, stavlennia do vyboriv pid chas viiny, vira v peremohu (liutyi–berezen 2025r.) [Assessment of the situation in the country, trust in social institutions, politicians, officials and public figures, attitude to elections during the war, belief in victory (February–March 2025)]. URL: <https://surl.li/bsahum> [in Ukrainian]
21. Zakon Ukrainy Pro zakhyst konstytutsiinoho ladu u sferi diialnosti relihiinykh orhanizatsii. 20.08.2024. [Law of Ukraine On Protection of the Constitutional Order in the Field of Activities of Religious Organizations. 08/20/2024]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3894-20#Text> [in Ukrainian]
22. Kinsha, D. (2024). Rada ukhvalyla zakon pro zaboronu relihiinykh ustanov, poviazanykh iz Rosiieiu [The Council passed a law banning religious institutions associated with Russia]. URL: <https://surl.li/qmvolw> [in Ukrainian]

23. Shamaida, T. (2024). Zakon pro zaboronu RPTs nabrav chynnosti. Yak vin pratsiuvatyme? [The law on the prohibition of the Russian Orthodox Church entered into force. How will it work?]. URL: <https://surl.li/qavegt> [in Ukrainian]

24. Naumenko, M. (2025). Kabmin zatverdyyv poriadok perevirky faktiv vykorystannia tserkov u propahandi «russkoho mira» [The Cabinet of Ministers approved the procedure for verifying the facts of the use of churches in the propaganda of the “Russian Peace”]. URL: <https://surl.lt/idxhbc> [in Ukrainian]

25. Relihiina samoidentyfikatsiia ukrainsiv, stavlennia do stvorennia yedynoi Pravoslavnoi Tserkvy ta do Zakonu pro zaboronu okremykh relihiinykh orhanizatsii [Religious self-identification of Ukrainians, attitude to the creation of a single Orthodox Church and the Law on the Prohibition of Certain Religious Organizations]. URL: <https://surl.lt/rwxbbf> [in Ukrainian]

26. Relihiini perekonannia ta sviatkuvannia Velykodnia [Religious beliefs and the celebration of Easter]. URL: <https://surl.li/gzlppu> [in Ukrainian]

Opanasiuk Tetiana Anatoliyivna

Candidate of Historical Sciences,
Associate Professor at the Department of
Political Science and International Relations
Rivne State Humanitarian University
12, Stepan Bandera str., Rivne, Ukraine
orcid.org/0000-0001-8836-4973

Opanasiuk Eduard Volodymyrovych

Graduate student at the Department of Philosophy
Rivne State Humanitarian University
12, Stepan Bandera str., Rivne, Ukraine
orcid.org/0009-0008-6593-3393

DYNAMICS OF TRUST IN RELIGIOUS INSTITUTIONS IN UKRAINE IN THE CONTEXT OF A FULL-SCALE WAR

Relevance of the problem. *The article is devoted to the study of the dynamics of Ukrainians' trust in religious institutions during the full-scale Russian-Ukrainian war. The relevance of the study is due to the need to understand the role of religious institutions in strengthening public trust and national unity in the context of the war; which has caused profound social transformations in Ukrainian society. The authors analyze changes in the public perception of religious organizations, the factors that influence the level of trust in them, and outline the role of religious institutions in maintaining national unity and morale.*

Purpose and objectives. *The purpose of the study is to analyze the dynamics of trust in religious institutions in Ukraine during the war; to identify the main factors of growth or decline in trust, and to outline the social role of these institutions in the processes of national consolidation during the war.*

Research methods: *comparative analysis of the results of sociological surveys; content analysis of public speeches, official statements of religious leaders and churches; systematic analysis of the relationship between trust in institutions and their behavior during the crisis.*

Results of the study. *The article examines the transformation of public attitudes towards religious organizations as important social actors capable of playing the role of a source of moral support, national unity and social cohesion. The main factors influencing changes in the level of trust in religious organizations are identified. On the basis of sociological research data, regional differences in attitudes towards religious institutions are identified, as well as general trends in changing their perception. It has been established that trust in religious institutions tends to grow, provided that they take an active public position, participate in humanitarian and volunteer activities, and clearly distance themselves from structures associated with the aggressor country. The obtained results allow for a deeper understanding of public expectations of religious institutions in crisis situations and contribute to the formation of an idea of the prospects for their further functioning.*

Key words: *religious institutions, trust, social change, war, social institutions, social consolidation, social support.*